

I

Якось миті йому здалося, що будинок цей зовсім порожній, що в ньому немає живої душі, крім отої нещасної кицьки, яка без угаву кричить за стіною, — видно, господар виїхав з міста, а її, бідолаху, забув, покинув у поспіху напризволяще.

Микола почув той крик одразу, переступивши поріг своєї квартири і прислухаючись, чи вдома Софія, але на нього війнуло затхлою пусткою давно не провітрюваної оселі, перестояна тиша вкутала його, наче вата, і Микола завмер, коли крізь цю глухоту до нього пробився тонкий, щемливо-пронизливий голос:

— А-а-а... а-а-а...

Хто? Звідки?

Він спершу подумав, що десь у сусідів плаче дитина, а потім таки розібрав, що ні, то надривається кішка, і крик її, схожий на плач немовляти, зрушив у ньому тривогу, ще невиразну і кволу, але вже невідступну.

Усмішка, приготовлена для Софії, спала з лица, як невдало причеплена маска, він пройшов на кухню, виклав на стіл пакунки, виставив у холодильник пляшки і знову завважив, яке мертво повітря у їхній квартирі — наче ніхто тут не жив, не дихав, не торкався цієї перетлілої тиші. Щоправда, у спальні

постіль була розібрана, на прим'ятій подушці лежала розгорнута книжка, і косметичне безладдя на трюмо підказувало, що все гаразд, усе тут, як і раніше.

Зрештою він здогадався, що Софія і досі не відчиняє кватирок, незважаючи на вперті поради радіо й телебачення, хоч сама працює на тому ж таки телебаченні, сама ж і готує ті оптимістичні прогнози в ефір. Ось незабаром прийде й сокорітимо, як брала інтерв'ю в самого міністра і як той, сіромаха, приголомшений її вродою, шепнув не для преси, що скляночка доброго «Каберне» — це, звичайно, не порятунок від радіації, але й завадити не завадить.

Втім, спочатку Софія здивується, як це Микола опинився у Києві (не подзвонив, не попередив), захожає, що лишив малого в селі на чужих людей, краще б узяв із собою, вона так скучає за Петрусем, за ними обома так сумує, що немає вже сил.

Софія справді розлучалася з ними тяжко, хоч їхали не за тридев'ять земель, та, коли поїзд рушив, Микола побачив крізь вікно вагона, як по її щоках, мов горох, покотилися сльози, і стислося серце від жалю до Софії, що от він їде, а вона, жінка, лишається тут. Сама залишається. Виходило, наче Микола її обхитрив, хоч і в думці такого ніколи не мав, усе вирішила Софія.

Так склалося.

За день до того, як гримнув Чорнобиль, Микола прийшов додому пізно вночі, прийшов веселий, сказав: — Все.

Софія сиділа на кухні в нічній сорочці, курила, не в затяжку, а так, щоб показати, що вона хвилюється,

жде, а він десь гуляє, однак не дорікнула Миколі й словом, навіть, здається, зраділа, що він у гуморі, підсів до неї погомоніти. Останнім часом у нього рідко з'являлось таке бажання, цілими вечорами просиджував у своїй кімнатині, щось там писав, мучився, а коли й виходив, то був, як хмара, мовчав, і те затяте мовчання Софія зносила тяжче, аніж скандал.

Він і сам страждав від нього не менше, знав, що це зводить між ними ще більшу стіну, але й у словах не знаходив ради: минув для них той золотий час, коли можна говорити про дощ і про сніг, про моди і фільми, про снігову людину й солом'яного бичка, можна говорити, зазираючи одне одному в очі, не-сусвітні дурниці й знаходити в тому неабияку втіху.

А тоді, пізно вночі, він прийшов хмільний, веселий, сказав:

— Все!

— Що все? — спитала Софія.

— Я послав того самодура під три чорти.

— Шефа?

— Авжеж. Виказав усе, що про нього думав, і поклав на стіл заяву.

— Ти пішов з видавництва?

— Уявляєш, натрапляє він у рукописі на те місце, де чоловік купує цукерки «Пікова дама», викреслює навхрест, а мені погрожує доганою. Вгадай чому? — У Миколи був той вигляд, який Софія називала «равлик-павлик виставив ріжки».

— Гм... Дефіцитні цукерки?

— Я теж спершу подумав, що Лука Лукич засумнівався в правдивості такого факту. Але річ не в тому.

— «Пікова дама»... Щось пов'язане з картами?
— Та ні, — тишивсь Микола. — Ніколи не вгадаєш, я сам довго не міг второпати, де тут крамола.

— То де ж?

— А в цукерках!

— Ну, звісно. — Софія знизала плечима: заgrimів з роботи й гопки скаче. Загадки загадує.

— Виявляється, «Пікова дама» з лікером. А це, каже Лука Лукич, алкогольна пропаганда. У той час, каже, коли весь наш народ бореться із зеленим змієм... Ну, тут уже я не стримався, послав його...

— А сам куди? На кондитерську фабрику? Чи на лікєро-горілчаний? — зловтішно спитала Софія.

— А нікуди! — сказав він, вловлюючи розчарування в її голосі. І повторив дражливо: — Ні-ку-ди!

Софія змовчала. Знала, що зачепи його зараз за живе, і Микола знову заб'ється у свою мушлю, набере в рот води — не достукаєшся, не догукаєшся.

— Знаєш, що я написав у заяві? «Прошу звільнити мене з роботи. Я стомився».

— Це схоже на тебе.

Софія хотіла було взяти нову сигарету, але тут його долоня лягла їй на руку: не треба; і цей лагідний, примирливий жест її насторожив. Вона подивилася йому в очі й побачила, що радості там ні грамини, його сірі очі були сиві й сумні, як осінні дими. Де й ділася дженджуристість — Микола притих, опустил плечі, але це була не та мовчазна похмурість, якою він одгороджувався від Софії, це був сум, відкритий для неї.

— Я справді стомився, — сказав він.

Софія мовчала, відчуваючи, що це тільки початок розмови.

— Стомився так жити. Не сердься на мене, але думаю, що якийсь час нам треба побути нарізно. Спочити одне від одного.

— Ми й так спочиваємо вже давно.

— Ні, ти знаєш, про що я кажу.

— Що ти надумав? — обережно спитала вона.

— Я поїду.

— Куди?

— В село, — сказав він.

— Надовго?

— Не знаю. Може, на місяць, може, на два. Врешті-решт, я ще не був у відпустці.

— Ти можеш взяти малого. Хай побігає на природі.

— Я не до матері їду.

— Не розумію.

— Я оце був у Стаха. У нього є хата над річкою. Там ніхто не живе. Тітка померла, а хату переписала на Стаха. Це кілометрів за триста від Києва. Саме те, що мені зараз треба.

— Не розумію, чому тобі не поїхати до матері. Узяв би малого, було б кому за вами доглянути.

— Ні, Соню, це дуже близько. І потім... я не гуляти їду. Звичайно, можна й порибалити, Стах каже, що там розкішна риболовля, але справа не в цьому.

— А в чому? — спитала Софія, і в її голосі забряжчали прискіпливі нотки. — У тому, щоб далі від нас?

— Ні, — лагідно мовив Микола: було приємно, що її це не радує. — Мені треба сховатися десь у глухий куток. Хочу написати одну річ.

— Кіносценарій?

— Звідки ти знаєш? — Микола так здивувався, наче вона читала його думки. Однак усе було дуже просто.

— Ти викидаєш у сміття купи паперу. Я дещо читала.

— Он як. Я радий, що ти така уважна до мене, — сказав він. Це була правда.

— Навіть те, що ти рвеш, мені дуже подобається. Але боюся, що кіностудія тільки висотає з тебе нерви. Сам знаєш, що то за контора.

— Знаю. Можливо, так і буде, як ти кажеш. Проте воно мене мучить, Соню. Ти розумієш?

— Добре, якщо тільки це, — мовила Софія, викликаючи його на одвертість, але Микола вів далі:

— До того ж вони схвалили мою заявку.

— Найчастіше все на цьому й кінчається.

— Так, але принаймні я отримаю чималий аванс, щоб кілька місяців не думати про шматок хліба. Я робитиму те, що хочу, зі спокійною совістю. Це головне.

— Спершу ти говорив про місяць-другий, а тепер про кілька?

— Не знаю, як воно вийде.

— Дивися, — кинула вона. — Діло твоє.

— Ти боїшся, що доведеться повертати аванс?

— Я не того боюся.

— Все буде добре, Соню.

— Чогось мені тривожно, — мовила Софія. — Розкажи мені про свій сценарій.

— Тобі справді цікаво?

— Дуже. Про що він?

— Про що? Про дерева... траву... любов...

— Гарно, — сказала Софія. — Це дуже гарно: про дерева, траву і любов. А якою буде вона?

— Хто?

— Та жінка. Якщо є любов, то мусить бути й жінка, правда ж?

— Звичайно. Вона буде схожа на тебе, — чудно всміхнувся Микола. — Темні очі, повні хтиві вуста...

— Які вуста?

— Чуттєві, — сказав він. — Жаль, що не знайдеш такої вродливої акторки.

— Жартуєш, — сказала Софія, не приховуючи задоволення. — А ти знаєш, який завтра день?

— Здається, п'ятниця.

— До чого тут п'ятниця? Я так і знала, що ти забудеш. Десять років, як ми з тобою зустрілися.

— Справді?

Він мав погану пам'ять на дати, і Софія завжди нагадувала йому про дні народження та маленькі ювілеї їхнього родинного життя. Одного разу, коли його допитував слідчий, перескакуючи з п'ятого на десяте, щоб заплутати і збити з пантелику, Микола не міг відповісти, коли він одружився. Сказав, що мусить подивитись у паспорт. Слідчий не витримав і зірвався на крик: «Перестаньте клеїти дурня!» Але то була правда: дня реєстрації шлюбу він не пам'ятав, як і не пам'ятав, якого числа зустрів Софію. Навіщо? Зате до найменших подробиць міг пригадати той день, той ласкавий квітневий день...

Микола саме виписався з лікарні, де пролежав більше місяця, і, коли вийшов надвір, перед очима попливли

золоті кружала. Він аж осліп від весняного світла, сп'янів од тугого повітря і не пішов — поплив у сонячній повені. Не хотілось ховатися від цього раю в тролейбус, рушив пішки через Сирець, дарма що перехожі зглядались на нього, як на причинного, та й було чому дивуватись: надворі літнє тепло, а на Миколі кроляча шапка, пальтечко, давно не чищені чоботи, висхлі у лікарняній коморі, як постолі. Про таких чудопалів у Миколиному селі казали, що вони серед літа зривають зиму, тут, у місті, либонь, гадали, що в нього не всі вдома, та хай: Микола ліг у лікарню, коли мели березневі планети, а тепер на носі був травень, дерева ясніли молоденькою зеленню і ранні сирецькі абрикоси стояли проти сонця у золотому цвіту.

Заворожений, він забув навіть перекинути через руку своє блаженке, ще студентське пальто, так і йшов, і дивився, дивився, вбирав у себе очима те молоденьке листячко, той золотий цвіт і звабу жінок, які навесні, знявши із себе зимовий одяг, відкрившись, так гарнішають і хвилюють. То нічого, що зараз вони настрахано його обминають, у Миколі ще все попереду, вони ще почують про нього. І якщо хочете знати, то знамениті поети не ходять у фраках, ну хіба що вже потім, коли їм вручають Нобелівську премію і вони галантно цілують ручку шведській королеві, тоді можна, чого ж, а замолоду вони живуть на горищах і в комірчинах і, буває, зубами вирівнюють останню двокопійчану монетку, щоб подзвонити до своєї коханої. Це — епохальні поети. Хоча... Як там він колись писав?

Епохальні поети рано вмирають
І сумують за тюрмами і казармами,
Вони рідко оволодівають
Дівчатами незайманими.

В епохальних поетів своя релігія,
Хоча й не відділена від держави,
Епохальні поети — це справді реліквія,
На кожне їх слово — по два жандарми.

Епохальних поетів читають під ряднами,
Тоді як вожді здувають із пива піну,
Епохальним поетам дають відрядження
Будувати оселі в Сибіру.

Епохальні поети вільні й за ґратами,
Їх ніколи не кида в апатію,
Вони не продають єдиної матері
Задля великої хартії.

Епохальні поети не встряють у дебати,
Який плащ у повії скоріш промокатиме,
Епохальних поетів з «ізмами» сватали,
Та в житті ж то були провокатори.

Епохальних поетів з життя викреслюють,
А вони ходять, як тільки смеркне,
Вони не отримують премій-векселів,
Епохальні поети — лауреати безсмертя.

Вірш цей, звичайно, не надрукували, сказали, що він ні до чого не кличе. Взагалі з того, що писав Микола, нічого не друкували. Останню свою добірку він носив до поважного журналу, де поезію вів такий же поважний і, як здавалось Миколі, непоганий поет. То були вірші про рідне Миколине Полісся. Відомий поет, на диво, не попросив прийти через місяць, а прочитав добірку відразу. Це був

делікатний і чемний чоловік, схожий на сільського вчителя. Він прочитав, зітхнув і сказав:

— Ви ще зовсім молода людина. Звідкіля у вас стільки смутку?

Микола знизав плечима. Таке він уже чув. І не знав, що відповісти, мовчки забирає свої вірші та йшов собі геть. Але цього поета він шанував і спробував пояснити:

— Українці — люди сентиментальні...

Поет здивовано подивився на Миколу, злегенька всміхнувся.

— Я нічого не маю проти лірики, — сказав він. — Але ж на вашому Поліссі, крім лісів та озер, є багато прикмет сучасності. Зараз, наприклад, там зводиться гігант Чорнобильської атомної. Чому б вам і про це не написати?

— На атомній я не був, — стримано сказав Микола.

— Ви талановита людина, і, якщо хочете, я організую вам відрядження на АЕС. Соціальне замовлення, так би мовити. Напишете поему, і ми їй дамо зелену вулицю.

Микола дивився на відомого поета і не міг зрозуміти: це він серйозно чи, може, розіграє? Той раптом затнувся, опустив очі.

— Вибачте, — сказав Микола, — віршів на замовлення я не пишу.

— Ну й даремно, — кинув поет. — Цього не цуралися навіть великі.

— Так, але вони писали не ради зеленої вулиці. І починали не з цього.

Поет підвівся, відійшов до вікна, закурив.

— Я вас розумію, — нарешті озвався він — Розумію... Даруйте. — І так, дивлячись у вікно й глибоко затаючись димом, сказав: — Але ви заходьте. Напишете щось нове — і заносьте.

Микола більше не заходив. Ні до відомого поета, ні взагалі нікуди вже не носив своїх віршів, змирився, і писалося дедалі менше й тяжче, але часом його сповивав такий-от сентиментально-біснуватий настрій, як тепер, коли він щойно вийшов з лікарні і йому, всіма забутому, уявлялося: стоїть він серед стотисячного стадіону й читає свої тихі вірші про рідне Полісся, про мавок та про тисячолітнього дідка, що живе у корінні старезних дерев, оберігаючи їх від напасті. І тоді в Миколиній душі прокидалися солодкий жаль і всепрощення, і хотілося всіх обійняти.

Захмелілий від весняного вітру, від волі (і слави!), він завернув до Бабиного яру й сів там на лаву, випадково чи ні, але якраз біля самотнього дівчати з книжкою в руках, звичайно ж, вродливого, звичайно ж, розумного, бо читало воно не Сіменона і не Семенова, а леле, читало «Теорію літературознавства», знайому Миколі з університету. І лиш тепер він побачив, що ця дівчина також йому знайома, зустрічав її у коридорах того ж таки столичного університету, який торік мав щастя випустити у світ свого (знаменитого!) вихованця Миколу Погорілого, еге, того самого Погорілого, котрого тепер усяк впізнає на вулиці, на якого озираються всі жінки. Ось і ця відразу одірвалась від книжки, глянула скося й, налякана таким сусідством, мерщій відсунулась далі, аж повисла на краєчку зеленої лави,

поставленої тут не для знаменитих поетів, а для простих смертних. Упізнала, звичайно.

— Привіт, — скромно, без гонору привітався Микола.

Вона подивилась на нього, і дивний звук злетів з її повних, соковитих губ:

— О-о-ов...

Таки впізнала, спершу, мабуть, подумала, що підсів якийсь пришелепок у кролячій шапці, а тепер побачила, що ні, це він, живий Микола Погорілий, який, звичайно, не міг не помічати її раніше, хоч була вона курсом молодша і вони ніколи не перекинулись навіть словом. На «привіті» й скінчилась Миколина хоробрість, і під серце запливав знайомий холод, як завжди, коли він лишався наодинці з красивою дівчиною і не знав, про що говорити.

— Ти звідки такий? — спитала вона.

— Од гілляки відірвався.

— Я так і думала. Або відірвався од гілляки, або тільки-но вийшов на волю.

— Ти вгадала.

— А казали, що ти працюєш у музеї.

— Ти цікавилась мною?

— Та ні, просто одна моя подруга була закохана в тебе. Вуха мені продзижчала. Вона так зраділа, що ти лишився у Києві.

— Познайомиш?

— Обов'язково. А мені за це що?

— Підтягну тебе з теорії літературознавства. Професор Христинич поставив мені «відмінно». Він і у вас прийматиме?

— У мене ні.